

მარიამ ხურცილავა¹

შემოქმედებითი ეკონომიკა – ქართული და ესტონური
კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიების
განვითარების მოდელები

აბსტრაქტი

წინამდებარე კვლევის მთავარი მიზანია კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიების ქართული მოდელის შესწავლა. ნაშრომი ყურადღებას ამახვილებს ევროკავშირის პროგრამებზე, რომლებიც კულტურის სფეროზეა ორიენტირებული, დაფინანსების შესაძლებლობებზე და ა.შ., რომლებიც ხელს უწყობს სექტორის განვითარებას. კვლევის ფარგლებში განხილული მნიშვნელოვანი სტრატეგიული დოკუმენტების ანალიზისა და ქართველი ექსპერტების ინტერვიუების საფუძველზე, გამოვლინდა სექტორის განვითარების მთავარი საფუძვრები და მიმდინარე გამოწვევები.

მეორე მხრივ, ნაშრომი მოიცავს ესტონური კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიების მოდელის განვითარების ეტაპებს ესტონელი ექსპერტების ინტერვიუებზე დაყრდნობით. ჩატარებული კვლევის შედეგად, მომზადდა რეკომენდაციები, თუ როგორ შეიძლება ესტონური კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიების მოდელის წარმატებით ადაპტაცია ქართულ რეალობაში, ქართულ სისტემაში არსებული გამოწვევების გათვალისწინებით და ესტონურ მოდელში იდენტიფიცირებული საუკეთესო პრაქტიკების საფუძველზე.

საბოლოოდ, კვლევის ძირითადი დასკვნის მიხედვით ესტონური გამოცდილების გათვალისწინება განაპირობებს დადებით პირდაპირ და ირიბ გავლენას ქართულ ეკონომიკაზე, შესაბამისად, გაზრდის სექტორის წვლილს და ხელს შეუწყობს ქვეყნის ევროპეიზაციის პროცესს.

საკვანძო სიტყვები: შემოქმედებითი ეკონომიკა, კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიები, კულტურის პოლიტიკა, სამეწარმეო პოლიტიკა, ევროპეიზაცია.

შესავალი

ნაშრომის მთავარი მიზანია, რომ იკვლიოს შექმედებითი ეკონომიკის ქართული და ესტონური მოდელები – შემოქმედებითი ინდუსტრიების განვითარების კუთხით. კვლევაში წარმოდგენილი ორი ქვეყანა შეირჩა მათი მსგავსებების საფუძველზე, როგორცაა ისტორია, მოსახლეობის რაოდენობა, ეკონომიკა, და რაც მთავარია, იმ მიზეზით, რომ ესტონეთი ერთ-ერთი ყველაზე განვითარებული და წარმატებული ქვეყანაა ევროკავშირის წევრ ქვეყნებს შორის კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიების მიმართულებით. სტატია გამოყოფს ქართული სისტემის მთავარ გამოწვევებს, განიხილავს სისტემის ხარვეზებს, რაც ხელს უშლის მოდელის წარმატებით განხორციელებას. ასევე, ესტონურ გამოცდილებაზე დაყრდნობით, გასცემს რეკომენდაციებს აღნიშნული ხარვეზების აღმოსაფხვრელად.

‘შემოქმედებითი ეკონომიკის’ ცნება შეიმუშავა და პირველად გამოიყენა ჯონ ჰოკინსმა, 2001 წელს. შესაბამისად, აღნიშნული კონცეფცია წარმოადგენს 21-ე საუკუნის სიახლეს. თუმცა, არ არსებობს შემოქმედებითი ეკონომიკის ერთი, კონკრეტული დეფინიცია, რადგან ის ორი სექტორის – შემოქმედებითობისა და ეკონომიკის ზღვარზეა. ანუ-მაია პალოკის² თანახმად, საჭირო გახდა დაზუსტება იმი-

¹ სტატია მომზადდა ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ევროპული კვლევების ინსტიტუტის ინგლისურენოვანი ევროპისმცოდნეობის სამაგისტრო პროგრამის ფარგლებში დაცული სამაგისტრო ნაშრომის საფუძველზე ნინო ლაპიაშვილის ხელმძღვანელობით, ელექტრონული ფოსტა: mariamkhurtsilava5@gmail.com

² მრჩეველი (შემოქმედებითი ინდუსტრიები), ესტონეთის კულტურის სამინისტრო (ინტერვიუ ანუ-მაია პალოკთან)

სა, თუ რაზე იყო საუბარი – „ჩვენ გავაცანით რაღაც ახალი და საჭირო გახდა მიგვენიჭებინა მისთვის მნიშვნელობა“ [ანუ-მაია პალოკის ინტერვიუ].

შესაბამისად, სტატია იწყება ტერმინოლოგიებისა და განსაზღვრებების ახსნით, რასაც მოსდევს სექტორის მნიშვნელობის ხაზგასმა როგორც ევროკავშირისთვის, ასევე, განვითარებადი ქვეყნებისთვის, როგორცაა საქართველო. შემდეგ განიხილება ევროკავშირისა და საქართველოს შორის არსებული ხელშეკრულებები და ურთიერთობა სექტორის მიმართულებით, საერთაშორისო ექსპერტიზისა და პროგრამების განხორციელების ჩათვლით, და ა.შ. სტატია შეიცავს ინფორმაციას თეორიებსა და მეთოდოლოგიაზე, რომელიც გამოყენებულია ნაშრომში, ბოლო ნაწილი კი ეძღვნება მთავარ მიგნებებს, რეკომენდაციებსა და დასკვნას.

განსაზღვრებები

როგორც ზემოთ აღინიშნა, შემოქმედებითი ეკონომიკის ცნება 21-ე საუკუნის სიახლეა, მის ცენტრში კი კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიები დგას (Cultural and Creative Sectors, European Commission website), რისი დეფინიციაც, ასევე, არ არის მარტივი. თუმცა, მათ დღესდღეისობით მოიხსენიებენ, როგორც ეკონომიკის ზრდის მამოძრავებელ ძალას, რაც დროთა განმავლობაში იცვლება. ფოთისა და კუინგსკემის მიხედვით: „...შემოქმედებითი ინდუსტრიები არის ზრდის 'მამოძრავებელი ძალა' ისევე, როგორც სოფლის მეურნეობა იყო ადრეულ მეოცე საუკუნეში, წარმოება – 1950-60იან წლებში, და საინფორმაციო კომუნიკაციური ტექნოლოგია იყო 1980-92იანებში...“ [Potts, Cunningham, 2008]. ასევე, ტერმინის სხვადასხვაგვარ განმარტებას გვთავაზობენ ისეთი ორგანიზაციები, როგორცაა UNESCO³ (იუნესკო), UNCTAD⁴, და WIPO⁵, DCMS⁶, Creative Europe Programme (2021 – დან 2027 წლამდე)⁷. განმარტებები განსხვავდება ორგანიზაციებისა და პროგრამების პროფილისა და ფუნქციონირების სფეროდან გამომდინარე.

დამატებით, აუცილებელია იმის აღნიშვნა, თუ როგორ განსხვავდება ინდუსტრიების ჩამონათვალი და შინაარსი ერთი ავტორიდან და ქვეყნიდან, მეორეზე. ერთ-ერთი კლასიფიკაცია კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიების განსაზღვრებასთან ერთად მოცემულია შემოქმედებითი ევროპის პროგრამის (2021 – დან 2027 წლამდე) მიერ. სხვა განსაზღვრებები კი ეკუთვნით ისეთ ავტორებს და ორგანიზაციებს, როგორებიცაა ჯონ ჰოკინსი⁸, დევიდ ფარიში⁹, UNESCO – ს კულტურული მრავალფეროვნების საერთაშორისო ფონდი (IFCD)¹⁰, UK-DCMS მოდელი და ა.შ. კვლევა ეყრდნობა UK-DCMS

³ იუნესკო (UNESCO) გაეროს განათლების, მეცნიერებისა და კულტურის ორგანიზაციაა, რომელიც ხელს უწყობს განათლების, მეცნიერებისა და კულტურის სფეროებში საერთაშორისო თანამშრომლობის საფუძველზე მშვიდობის დანერგვას. (მოკლედ UNESCO – ს შესახებ – მისია და მანდატი, UNESCO – ს ვებგვერდი).

⁴ გაეროს ვაჭრობისა და განვითარების კონფერენცია (UNCTAD) ეხმარება განვითარებად ქვეყნებს, რომ მათთვის გლობალური ეკონომიკის სარგებელი მეთად სამართლიანად და ეფექტურად იყოს ხელმისაწვდომი. ასევე, ხელს უწყობს მათი უნარების გაუმჯობესებას ეკონომიკური ინტეგრაციის შესაძლო არასასურველი შედეგების/გარემოებების გამკლავებისთვის („UNCTAD – ის შესახებ“, UNCTAD – ის ვებგვერდი)

⁵ ინტელექტუალური საკუთრების მსოფლიო ორგანიზაცია (WIPO) ინტელექტუალური საკუთრების სერვისების, პოლიტიკის, ინფორმაციისა და თანამშრომლობის გლობალური ფორუმი (WIPO – ში, WIPO – ვებგვერდი)

⁶ დიდი ბრიტანეთის კულტურის, მედიისა და სპორტის დეპარტამენტი (DCMS) ხელს უწყობს ზრდას, მოსახლეობის ცხოვრების გამრავალფეროვნებას/გამდიდრებას და ბრიტანეთის საზღვარგარეთ პოპულარიზაციას (DCMS – ის საქმიანობა, GOV UK ვებგვერდი)

⁷ შემოქმედებითი ევროპა (Creative Europe) ევროკომისიის ჩარჩო პროგრამაა კულტურული და აუდიოვიზუალური სექტორების ხელშესაწყობად. წინამდებარე კულტურის პროგრამის და მედია პროგრამის შემდეგ, შემოქმედებითი ევროპა, რომლის ბიუჯეტიც შეადგენს 1,46 მილიარდ ევროს (მის წინამორბედ პროგრამებზე 9% – ით მეტი), დაეხმარება ევროპის კულტურულ და შემოქმედებით ინდუსტრიებს („ჩვენ შესახებ“, შემოქმედებითი ევროპა, ევროკომისიის ვებგვერდი).

⁸ ჯონ ჰოკინსი შემოქმედებითობისა და ინოვაციის სფეროს წამყვანი სტატეგია. მან თავისი იდეები პირველად გამოაქვეყნა 2001 წელს პულიკაციაში 'შემოქმედებითი ეკონომიკა', რაც შემდეგ სტანდარტულ წიგნად იქცა (ჩემ შესახებ, ჯონ ჰოკინსის ვებგვერდი)

⁹ სპიკერი, მრჩეველი, ტრენერი და მწერალი შემოქმედებითობისა და ბიზნესის შესახებ (დავიდ ფარიშის შესახებ, დავიდ ფარიშის ვებგვერდი)

¹⁰ კულტურული მრავალფეროვნების საერთაშორისო ფონდი (IFCD) მრავალდონორიანი ფონდია, რომელიც დაფუძნდა კულტურული თვითგამოხატვის მრავალფეროვნების დაცვისა და ხელშეწყობის 2005 წლის კონვენციის მე-18 მუხლის ფარგლებში. მისი მიზანია 2005 წლის კონვენციის მონაწილე განვითარებად ქვეყნებში მდგრადი განვითარებისა და სიღარიბის შემცირების ხელშეწყობა. (რა არის IFCD?, IFCD – ის ვებგვერდი)

კლასიფიკაციას გამომდინარე იქიდან, რომ ორივე კვლევითის შერჩეული ქვეყნის კლასიფიკაცია ითვალისწინებს აღნიშნულ მოდელს. ასევე, კლასიფიკაციები შესაძლებელია შეიცვალოს მათი კონკრეტულ ქვეყანაზე მორგების დროს ადგილობრივ თავისებურებებთან შესაბამისობაში (ინტერვიუ ელენე თოიძესთან¹¹; ინტერვიუ ევა ლიმეტთან¹²).

ურთიერთობა ევროკავშირსა და საქართველოს შორის შემოქმედებითი ინდუსტრიების კუთხით

1991-92 წლებიდან, საბჭოთა კავშირის კოლაფსისა და საქართველოს მიერ დამოუკიდებლობის ხელახლა მოპოვების შემდეგ, ევროკავშირსა და საქართველოს შორის ურთიერთობა ღრმავდება და ძლიერდება (Chronology of major events of EU-Georgia Cooperation, Georgian Ministry of Foreign Affairs website). მას შემდეგ ურთიერთობა გაძლიერდა სხვადასხვა მნიშვნელოვანი მიღწევების საფუძველზე მხარეებს შორის უფრო ახლო თანამშრომლობის მიზნით. აუცილებელია, რომ ასოცირების ხელშეკრულება ევროკავშირსა და საქართველოს შორის განვიხილოთ ევროკავშირის მიმართ საქართველოს ვალდებულებების გათვალისწინებით, რომელიც ძალაში შევიდა 2016 წელს და საქართველოსთვის სხვადასხვა სექტორის დაფინანსებისა და განვითარების მთელი რიგი ახალი შესაძლებლობები შექმნა (Chronology of major events of EU-Georgia Cooperation, Georgian Ministry of Foreign Affairs website). ასოცირების ხელშეკრულების შემდეგი თავები განსაკუთრებით საყურადღებოა სექტორთან მიმართებით – თავი 9 – ინტელექტუალური საკუთრების უფლებები; თავი 17 – კულტურულ სფეროში თანამშრომლობა და თავი 18 – აუდიოვიზუალურ და მედია სფეროებში თანამშრომლობა (AA, Official Journal of the European Union, 2014).

ასოცირების ხელშეკრულების მთავარი მიზნები დაკავშირებულია ქვეყნის პოლიტიკურ ასოცირებასთან და ეკონომიკურ ინტეგრაციასთან ევროკავშირთან. შეთანხმება ხელს უწყობს ქვეყნის ეკონომიკურ აქტივობებს მისი სრული პოტენციალის გამოსაყენებლად და ევროპულ სტანდარტებთან დაახლოებისთვის (Article 1, Objectives, AA, Official Journal of the European Union, 2014). შემოქმედებითი ეკონომიკა ესადაგება საქართველოს ეკონომიკური სისტემის გაძლიერების მიზანს, სადაც კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიები დიდ როლს თამაშობენ. კულტურასა და ევროკავშირის ხელშეწყობასთან დაკავშირებული საკითხები ასახულია ასოცირების ხელშეკრულების მე-17 თავში (თანამშრომლობა კულტურის სფეროში) (AA, Official Journal of the European Union, 2014). მუხლი 362 მოიხსენიებს თანამშრომლობას კულტურის სფეროში UNESCO – ს 2005 წლის კულტურული გამოხატულებების მრავალფეროვნების დაცვისა და ხელშეწყობის კონვენციის იდეოლოგიის საფუძველზე (Article 362, Chapter 17 – Cooperation in the Cultural Field, AA, Official Journal of the European Union, 2014). აუდიოვიზუალურ და მედიის სფეროში თანამშრომლობას ცალკე თავი ეთმობა (Article 365, Chapter 18 – Cooperation in the audiovisual and media fields, AA, Official Journal of the European Union).

ასოცირების ხელშეკრულების მე-17 და მე-18 თავების გარდა, რელევანტურია მე-9 თავის განხილვა, რომელიც ეხება ინტელექტუალური საკუთრების უფლებებს (AA, Official Journal of the European Union, 2014). აღნიშნული თავის მთავარი მიზნებია, რომ: “(ა) ხელი შეუწყოს მხარეებს შორის ინოვაციური და შემოქმედებითი პროდუქციის წარმოებასა და კომერციალიზაციას; და (ბ) მიაღწიოს ინტელექტუალური საკუთრების უფლებების დაცვისა და გაძლიერების ადეკვატურ და ეფექტურ დონეს” [Article 150, Chapter 9 – Intellectual Property Rights, AA, Official Journal of the European Union, 2014]. ასოცირების ხელშეკრულება მხარეებს ავალდებულებს, რომ ეფექტურად განახორციელონ ინტელექტუალურ საკუთრებასთან დაკავშირებული საერთაშორისო ხელშეკრულებები, როგორცაა: ‘მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის შეთანხმება ინტელექტუალური საკუთრების უფლებების ვაჭრობასთან დაკავშირებული ასპექტების შესახებ’ (TRIPS Agreement)¹³, 1967 წლის პარიზის კონვენცია ინდუსტრიული საკუთრების

¹¹ შემოქმედებითი საქართველოს შემოქმედებითი ინდუსტრიების განყოფილების უფროსი (ჩვენ შესახებ – ჩვენი გუნდი, შემოქმედებითი საქართველოს ვებგვერდი)

¹² შემოქმედებითი ესტონეთის აღმასრულებელი დირექტორი (ინტერვიუ ევა ლიმეტთან)

¹³ მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის (WTO) შეთანხმება ინტელექტუალური საკუთრების უფლებების ვაჭრობასთან დაკავშირებული ასპექტების შესახებ (TRIPS) ყველაზე ყოველისმომცველი მრავალმხრივი შეთანხმებაა ინტელექტუალური საკუთრების შესახებ. ის მთავარ როლს თამაშობს ცოდნითა და შემოქმედებითობით ვაჭრობის ხელშეწყობაში, ინტელექტუალური საკუთრების შესახებ დავის გადაწყვეტაში, და WTO – ს წევრების სამინაო პოლიტიკის მიზნების მიღწევისას თავისუფლების უზრუნველყოფაში. [ინტელექტუალური საკუთრება, WTO – ს ვებგვერდი];

დაცვის შესახებ (Paris Convention)¹⁴ და სხვა ინტელექტუალური საკუთრების უფლებების სფეროში არსებული საერთაშორისო ხელშეკრულებები (Article 151, Chapter 9 – Intellectual Property Rights, AA, Official Journal of the European Union, 2014).

ასოცირების ხელშეკრულება მოიცავს ხუთი ტიპის ინტელექტუალური საკუთრების უფლებას და აღწერს სფეროსთან დაკავშირებულ სტანდარტებს. ინტელექტუალური საკუთრების უფლებებია: საავტორო უფლება, სასაქონლო ნიშნები, დიზაინი, გეოგრაფიული აღნიშვნები, პატენტები (Chapter 9 – Intellectual Property Rights, AA, Official Journal of the European Union, 2014). ყველა მათგანი დაკავშირებულია კულტურულ და შემოქმედებით ინდუსტრიებთან, თუმცა, სხვადასხვა კუთხით და ისინი იცავენ კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიების წარმომადგენლების უფლებებს. შესაბამისად, აღნიშნული თავი ძალიან მნიშვნელოვანია სექტორისთვის.

კვლევა დამატებით განიხილავს ევროკავშირის წვლილს შემოქმედებითი ინდუსტრიების განვითარების კუთხით სხვადასხვა პროგრამების საშუალებით. აღმოსავლეთ პარტნიორობის კულტურული პროგრამის პირველი ფაზა ჩატარდა 2011-2014 წლებში. პროგრამის ბიუჯეტი შეადგენდა 12 მილიონს და განკუთვნილი იყო აღმოსავლეთ პარტნიორობის ქვეყნებისთვის (Eastern Partnership Culture Programme, EU neighbours website). პროგრამა – ‘კულტურა და კრეატიულობა’ კი განხორციელდა 2015-2018 წლებში და ამ წლების განმავლობაში მრავალმხრივ დაეხმარა საქართველოს, როგორც სამთავრობო და პოლიტიკის დონეზე, ასევე, კულტურული და შემოქმედებით ინდუსტრიებს, ასევე, სფეროს წარმომადგენლებს. ბრიტანეთის საბჭოს ხელმძღვანელობით, მოლდოვის სორისის ფონდთან, გოეთეს ინსტიტუტთან და პოლონეთის კულტურის ეროვნულ ცენტრთან ერთად, პროგრამას ჰქონდა შთამბეჭდავი შედეგები (“EU-Eastern Partnership Culture and Creativity Programme”. British Council website).

თუ ვისაუბრებთ პროგრამის ზოგად და საერთო შედეგებზე აღმოსავლეთ პარტნიორობის ყველა ქვეყნისთვის, აუცილებელია ქვეყანაზე ორიენტირებული მეთოდის გამოყენება. მნიშვნელოვანია გარკვეული ღონისძიებების გამოყოფა, როგორცაა 2015 წლის აღმოსავლეთ პარტნიორობის ფორუმი, რომელიც ჩატარდა საქართველოში და თავი მოუყარა აღმოსავლეთ პარტნიორობის ქვეყნის კულტურის სფეროს 400 პროფესიონალს. ორ-დღიანი ფორუმი ჩატარდა საინტერესო დისკუსიებისა და საერთაშორისო წარმომადგენლების მოხსენებების საფუძველზე, მთავარი აქცენტი კი კულტურის მნიშვნელობა იყო ეკონომიკის სექტორისთვის.

შესაბამისად, ჩატარებული ფორუმი მნიშვნელოვანი იყო სექტორის შესახებ ცნობიერების ამაღლებისთვის და ინფორმაციის გავრცელებისთვის ფორუმის სხვადასხვა მონაწილეების (სამთავრობო, შემოქმედებითი ინდუსტრიების წარმომადგენლები, ა.შ.) დახმარებით. ამას გარდა, პროგრამის ფარგლებში კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიების და მათი განვითარების საკითხებზე სხვადასხვა ანგარიშები გამოქვეყნდა, როგორცაა ‘საშემსრულებლო ხელოვნების სექტორის განვითარება საქართველოში’- იულია პოპოვიჩის 2017 წლის ანგარიში, რომელიც საშემსრულებლო ხელოვნებას განიხილავს კინისიანი სამი სექტორის მოდელის საფუძველზე საჯარო, შუამავალ და საჯარო სექტორების ჩათვლით (Popovici, 2017). ანგარიში მიმოიხილავს სამი ქვეყნის – ესტონეთის, პოლონეთისა და სლოვენის მაგალითებს შედარებითი ანალიზისთვის, რაც საყურადღებოა აღნიშნული კვლევისთვის. თუმცა, ანგარიში ეხება მხოლოდ საშემსრულებლო ხელოვნების სექტორს და არა სრულად შემოქმედებით ინდუსტრიებს. ამასთან ერთად, გამოიცა კრისტინა ფარინას ანგარიში ‘კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიების განვითარება საქართველოში’, რომელიც შეეხო ისეთ საკითხებს, როგორცაა კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიების სექტორის მნიშვნელობა ევროკავშირისთვის. ანგარიში ყურადღებას ამახვილებს იმ სფეროებზე, რომელშიც ევროკავშირის მიხედვით მნიშვნელოვანია შემოქმედებითი ინდუსტრიები, მათ შორის: შემოქმედებითი ინდუსტრიების მენისტრიმად ქცევა ევროკავშირის სტრატეგიულ დღის წესრიგში ფართო ევროპული პოლისტიკური ეკოსისტემის გაძლიერებისთვის – კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიების სექტორის გაეროს 2030 წლის მდგრადი განვითარების მიზნების¹⁵ მთავარ მამოძრავებელ ძალად ქცევა; ანგა-

¹⁴ 1883 წლის სამრეწველო საკუთრებას დაცვის პარიზის კონვენცია ყველაზე ფართო გაგებით განიხილავს და მოიცავს პატენტებს, სასაქონლო ნიშნებს, სამრეწველო ნიმუშებს, სასარგებლო მოდელებს, მომსახურების ნიშნებს, საფირმო სახელწოდებებს, წარმოშობის აღნიშვნებს და არასამართლიანი კონკურენციის რეპრესიას [სამრეწველო საკუთრების დაცვის პარიზის კონვენცია, WIPO – ს ვებგვერდი].

¹⁵ გაეროს მდგრადი განვითარების 2030 წლის დღის წესრიგი პირველად აღიარებს კულტურის, შემოქმედებითობის, და კულტურული მრავალფეროვნების არსებით როლს განვითარების ეკონომიკური და სოციალური ასპექტების დარეგულირებაში, ეკონომიკური ზრდისა და სოციალური ინკლუზიის ხელშეწყობაში. 2030 წლის დღის წესრიგი მოიცავს 17 მდგრადი განვითარების მიზანს, რომელიც მიღებულია ქვეყნების მიერ სიღარიბის დასასრულებ-

რიში, ასევე, მოიცავს ძალიან გამოსადეგ და ღირებულ ინფორმაციას კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიების განვითარების სტადიის, გამოწვევებისა და მათი გადაჭრის გზების შეფასების შესახებ – სექტორის განვითარებაზე რეკომენდაციების გაცემის/უზრუნველყოფის გზით (Farinha, 2017). ზემოთხსენებულ ანგარიშებთან ერთად, აუცილებელია აღინიშნოს ლია გილარდის მიერ გამოცემული სახელმძღვანელო მეფინგისა და სტრატეგიის შემუშავების კუთხით შემოქმედებითი ქალაქებისა და რეგიონებისთვის, რომელიც ხაზს უსვამს კულტურული და შემოქმედებითი რესურსების მაქსიმალურად ეფექტურად გამოყენების მნიშვნელობას. თუმცა, ანგარიში ძირითადად განიხილავს „თემის იდენტობისა და ადგილის სულის/გრძნობის არამარტერიალურ ელემენტებს“ (Ghilardi, 2017). მაშინ, როცა ის მოიაზრებდა კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიების თორმეტივე სექტორის გაანალიზებას: რეკლამირება, არქიტექტურა, გადმოცემა და მედია, რენჯა, დიზაინი, გასართობი IT, ფილმი და ვიდეო, კულტურული მემკვიდრეობა, ლიტერატურა და ბეჭდვა, მუსიკა, საშემსრულებლო ხელოვნება და ვიზუალური ხელოვნება.

ესტონეთი და კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიები

ესტონეთის კულტურის სამინისტროს ინფორმაციის მიხედვით, შემოქმედებითი ეკონომიკის სერიოზულად გააზრება ესტონეთში და ევროპის სხვა ქვეყნებში დაიწყო 2000-იანი წლებიდან (Creative Economy, Republic of Estonia Ministry of Culture website, 2020). პირველი საკითხი, რაც განიხილება არის ურთიერთმიმართება ეკონომიკასა და შემოქმედებითობას შორის:

შემოქმედებითი ინდუსტრია წარმოადგენს ინდივიდუალურ და კოლექტიურ შემოქმედებითობაზე, უნარებსა და ნიჭზე დაფუძნებულ ეკონომიკის სექტორს, რომელსაც შესაძლებლობა აქვს, ინტელექტუალური საკუთრების, როგორც მთავარი გასაყიდი პროდუქტის, – შემუშავებით და მისი გამოყენებით შექმნას კეთილდღეობა და, სადაც პროცესების ცენტრში შემოქმედებითი აზროვნება და შემოქმედებითი ადამიანები არიან [Creative Economy, Republic of Estonia Ministry of Culture website, 2020].

სექტორი ხელს უწყობს ესტონეთის განვითარების სხვადასხვა სფეროს და, როგორც საგარეო საქმეთა სამინისტროს ვებგვერდზე ვკითხულობთ, შემოქმედებითობა არამხოლოდ ეკონომიკურად აძლიერებს ქვეყანას, არამედ ის ხელს უწყობს „გარემოს, ცხოვრების ხარისხის, ინოვაციისა და კონკურენტუნარიანობის გაუმჯობესებას... შედეგად, შემოქმედებითი ინდუსტრიები მნიშვნელოვან როლს თამაშობენ რეგიონალურ განვითარებაში, ტურიზმის სფეროში და სახელმწიფოს ექსპორტის შესაძლებლობების გაზრდაში“ [Creative Industries in Estonia, Republic of Estonia Ministry of Foreign Affairs, 2018].

ესტონეთმა დაიწყო კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიების განსაზღვრების დადგენა, თუმცა, „შემოქმედებითი ინდუსტრიების სექტორის განსაზღვრა პირობითია, იცვლება დროის განმავლობაში და მნიშვნელობას იცვლის სხვადასხვა ქვეყნებსა და რეგიონებში“ [Creative Economy, Republic of Estonia Ministry of Culture website, 2020]. ამას მოყვა ძალიან მნიშვნელოვანი სტატისტიკური მონაცემების შეგროვება სფეროსა და მისი სექტორებისთვის. ესტონეთის შემოქმედებითი ინდუსტრიების პირველი რუკა შედგა 2005 წელს და ის ასახავდა სექტორის ეკონომიკურ წვლილს. აქტივობის შედეგად გამოვლინდა 10 სექტორი (Lassur, Tafel-Viia, Viia, 2010). საბოლოო რუკა შეიქმნა 2018 წელს და გამოვლინდა შემდეგი შედეგები – “შემოქმედებითი ინდუსტრიების სექტორის საერთო სრული შემოსავალი შეადგენს 1,481 მილიონ ევროს (მთლიანი შიდა პროდუქტის (მშპ) 2,9%). 30,681 ადამიანი (დასაქმებული მოსახლეობის 4,8%) მუშაობს შემოქმედებითი ინდუსტრიების სექტორში. შემოქმედებითი ეკონომიკის სექტორში 9,098 კომპანია და ინსტიტუცია მუშაობს (კომპანიების 11,6%)“ [Creative Economy, Republic of Estonia Ministry of Culture website, 2020].

ამასობაში, შემოქმედებითი ინდუსტრიების კლასტერი და განვითარების ცენტრი – შემოქმედებითი ესტონეთი ჩამოყალიბდა 2009 წელს, „რომელიც ხელს უწყობს შემოქმედებითი ინდუსტრიების და შემოქმედებითი ბიზნესების განვითარებას ესტონეთში“ [Creative Estonia, Loov Eesti website]. ორგანი-

ლად, პლანეტის დასაცავად, და საყოველთაო კეთილდღეობის უზრუნველსაყოფად. IFCD, როგორც კულტურული თვითგამოხატვის მრავალფეროვნების დაცვისა და ხელშეწყობის იუნესკოს 2005 წლის კონვენციის სტრატეგიული ინსტრუმენტი, იქნება უმნიშვნელოვანესი განვითარების ახალი დღის წესრიგის განხორციელებისას. IFCD დაფინანსებული პროექტების საშუალებით შემოქმედებას მოახდენს მდგრადი განვითარების მიზნებზე (IFCD და გაეროს მდგრადი განვითარების მიზნები, იუნესკოს კულტურული თვითგამოხატვის მრავალფეროვნების ვებგვერდი)

ზაციას დიდი წვლილი მიუძღვის სექტორის განვითარებაში. დროთა განმავლობაში, მთელი ქვეყნის მასშტაბით ჩამოყალიბდა სხვადასხვა რეგიონული და სექტორული განვითარების ცენტრები ისევე, როგორც შემოქმედებითი ინკუბატორები და ბიზნეს აქსელერატორები. (Creative Economy, Republic of Estonia Ministry of Culture website, 2020).

ევროკავშირი მხარს უჭერს კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიების განვითარებას წევრ ქვეყნებში, ესტონეთის ჩათვლით. ტრანსნაციონალურ ანგარიშში 'ევროპულ დონეზე კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიების პოლიტიკის შესახებ', ვკითხულობთ: „როცა ვსაუბრობთ კულტურულ და შემოქმედებითი ინდუსტრიებზე ევროპაში, უნდა გავითვალისწინოთ, რომ კულტურული და შემოქმედებითი სექტორები ევროპაში შეადგენენ ევროკავშირის მშპ – ს 4,4% – ს, ისინი ქმნიან 12 მილიონ სამსახურს სრული განაკვეთით და მშპ – ზე დამატებულ 509 მილიარდ ევროს“ [Weber, Duarte, 2020]. ესტონეთს, გარდა იმისა, რომ შეუძლია ევროკავშირის სხვადასხვა დაფინანსების პროგრამაში მონაწილეობა, სექტორის განვითარებისთვის დამატებით იღებს ევროკავშირის სტრუქტურული ფონდის დახმარებას „2007-2013 წლების პერიოდში... ესტონეთს საშუალება მიეცა, მხარი დაეჭირა სექტორის ჰორიზონტალური განვითარებისთვის და განეხორციელებინა ღონისძიებები, რომლებიც აკმაყოფილებენ სხვადასხვა კვლევებში გამოვლენილ პოტენციალს“ [Realising the growing potential of cultural and creative industries (CCI), UNESCO periodic report Estonia, 2012].

შესაბამისად, სხვადასხვა გამოწვევის მიუხედავად, ესტონეთის კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიები ვითარდება 2000 წლიდან და შესაძლებლობას იძლევა, რომ განვიხილოთ, როგორც მისაბაძი მაგალითი საქართველოსთვის სფეროს გაძლიერების და ევროკავშირის სტანდარტებთან დაახლოების გზაზე.

თეორიული ჩარჩო

კვლევის საფუძველს წარმოადგენს ორი თეორია – შემოქმედებითი ეკონომიკა და ევროპეიზაციის თეორია. შემოქმედებითი ეკონომიკის თეორიის ფარგლებში, ჯეისონ ფოთისისა და სტუარტ კუნინგჰემის (2008) თანახმად, არსებობს „შემოქმედებითი ინდუსტრიების ოთხი მოდელი“ კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიების სექტორის პირდაპირი გავლენების განსასაზღვრად – თუ ვისაუბრებთ ეკონომიკასა და შემოქმედებითი ინდუსტრიებს შორის დინამიკურ ინტერაქციაზე/ურთიერთობაზე, შევხვდებით შემდეგ ოთხ მოდელს: კეთილდღეობის მოდელი (უარყოფითი გავლენა ეკონომიკაზე), კონკურენციის მოდელი (ნეიტრალური გავლენა), ზრდის მოდელი (დადებითი გავლენა), და ინოვაციური მოდელი (დადებითი გავლენა) (ფოთისი, კუნინგჰემი, 2008). თუმცა, ასევე, განხილულია სექტორის ირიბი გავლენა, ცნობილი როგორც, 'გადაღვრის ეფექტები' (spillover effects) (ცოდნა, ინდუსტრია, ქსელი), რომლებიც განხილულია ტომ ფლემინგის შემოქმედებითი კონსულტაციის (TFCC) მიერ 2015 წლის ანგარიშისთვის „კულტურული და შემოქმედებითი 'გადაღვრა' (spillovers) ევროპაში“ (TFCC, 2015).

კვლევისას, ასევე, გამოყენებულია ევროპეიზაციის თეორია, რომელიც ლადრეს განსაზღვრების მიხედვით, მოიაზრებს, რომ „ევროპეიზაცია თანდათანობით პროცესია, რომელიც თავიდან განსაზღვრავს პოლიტიკის მიმართულებასა და ფორმას იმ დონეზე, რომ ევროპული საზოგადოების პოლიტიკური და ეკონომიკური დინამიკები ხდება ეროვნული პოლიტიკისა და პოლიტიკის კეთების ორგანიზაციული ლოგიკის ნაწილი“ [Ladrech, 1994]. აღსანიშნავია, რომ „'ორგანიზაციულ ლოგიკაში' ავტორი მოიაზრებს 'ორგანიზაციების ცვლილების ან ცვალდებადი გარემოს მიმართ ადაპტაციურ პროცესებს“ [Graziano, Vink, 2013]. მოგვიანებით, 2003 წელს, კლაუდიო მ. რადაელმა დამატებით მოიყვანა ლადრეს თავდაპირველ განსაზღვრებაზე დაფუძნებული განმარტება:

“ფორმალური წესების, პროცედურების, პოლიტიკის პარადიგმების, სტილების, „საქმის კეთების გზების“ და საერთო/გაზიარებული რწმენებისა და ნორმების შენების, გავრცელებისა და ინსტიტუციონალიზაციის პროცესები, რომლებიც თავდაპირველად განისაზღვრება და კონსოლიდირებულია ევროკავშირის გადაწყვეტების შემუშავებისას და შემდეგ გაერთიანებულია საშინაო დისკურსის, იდენტიტეტების, პოლიტიკური სტრუქტურებისა და საჯარო პოლიტიკის ლოგიკაში“ [Radaelli, 2003].

ამასთანავე, განხილულია ევროპეიზაციის შედეგად გამოწვეული საშინაო სტრუქტურული ცვლილება რიზეს და სხვების (2001) „სამი ნაბიჯის“ მიდგომის მიხედვით, რომელიც მოიზრებს ევროპეიზაციასა და 'თანხმობის კრიტერიუმებს' ('Goodness of Fit'), მედიაციურ ფაქტორებს – ინსტიტუტებსა და აქტორების სტრატეგიებს. ევროპეიზაციის პროცესები „...საჭიროებს გარკვეულ ცვლილებებს წევრი

ქვეყნების საშინაო/ადგილობრივ დონეზე ისე, რომ სახელმწიფოები იყვნენ ევროკავშირის ნორმებთან, წესებსა და პროცედურებთან თანხვედრაში“ [Risse et al., 2001]. შემდეგ ‘თანხმობის კრიტერიუმების’ („Goodness of fit“) კონცეფცია, რომელიც ზომავს ევროკავშირსა და წევრ სახელმწიფოებს შორის პოლიტიკების თანხვედრას, განიხილავს, რომ – „რაც უფრო დაბალია ევროპულსა და საშინაო პროცესებს, პოლიტიკებსა და ინსტიტუტებს შორის თანხვედრა, მით უფრო მაღალია ადაპტაციური ზენოლა“ [Börzel, Risse, 2003].

მეთოდოლოგია

კვლევა ჩატარდა დოკუმენტების ანალიზისა და ნახევრად-სტრუქტურირებული სიღრმისეული ინტერვიუების საფუძველზე ექსპერტებთან. სულ ჩატარდა 10 ინტერვიუ ქართველ კულტურის სფეროს პროფესიონალებთან, ხოლო 5 ინტერვიუ ჩატარდა ესტონელ სფეროს ექსპერტებთან. კვლევა მოიაზრება და ორი ქვეყნის – საქართველოსა და ესტონეთის კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიების სისტემების განხილვას. ესტონეთი შეირჩა, როგორც ევროკავშირის წევრი ქვეყანა სხვადასხვა კრიტერიუმის საფუძველზე. მთავარი მიზეზები, რომლებმაც შესაძლებელი გახადა ორი ქვეყნის შედარება და გაამარტივა ესტონური სექტორის განვითარების მოდელის ადაპტაცია საქართველოზე, არის შემდეგი: – ორივეს, ესტონეთსა და საქართველოს ყავს მოსახლეობის მცირე რაოდენობა¹⁶; ორივე ყოფილი საბჭოთა კავშირის წევრ ქვეყნებს წარმოადგენს¹⁷; ესტონეთისა და საქართველოს მშპ ერთ სულ მოსახლეზე შედარებადია – ესტონეთი¹⁸, ევროკავშირის წევრობამდე¹⁹ და საქართველო²⁰ დღეს. დამატებით, ესტონეთი ერთ-ერთი ყველაზე განვითარებული ქვეყანაა ევროკავშირში კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიების სექტორში.

ქვეყნების მსგავსებისა და შედარების შესაძლებლობის გარდა, ესტონეთსა და საქართველოს მჭიდრო ურთიერთობა აქვთ სექტორის ფარგლებში და ესტონელი ექსპერტები/კულტურული პროფესიონალები მხარს უჭერენ ქართველებს სექტორის განვითარებაში ინფორმაციისა და საუკეთესო პრაქტიკის გაზიარებით.

კვლევის მთავარი მიზანი იყო რეკომენდაციების გაცემა ქართული კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიების სექტორისთვის ევროკავშირის წევრი ქვეყნის – ესტონური კულტურული და შემოქმედებითი სექტორის მოდელზე დაყრდნობით მისი სტრუქტურის, გამოცდილებისა და საუკეთესო პრაქტიკის საფუძველზე.

მიზნიდან გამომდინარე, სტატია პასუხობს შემდეგ კვლევის კითხვებს:

- რა მთავარი გამოწვევების წინაშე დგას საქართველო კულტურული და შემოქმედებითი სექტორის განვითარების კუთხით?
- რა განვითარების ეტაპები გაიარა ესტონურმა კულტურულმა და შემოქმედებითმა სექტორმა ევროკავშირში განწვრიანების შემდეგ?
- რა ზომები არის საჭირო ესტონური კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიების მოდელის ადაპტაციისთვის ქართულ სისტემაზე?

საბოლოოდ, სიახლის სახით აღსანიშნავია, რომ ესტონურ გამოცდილებასა და საუკეთესო პრაქტიკებზე დაყრდნობით შემუშავებულია რეკომენდაციები ქართული შემოქმედებითი სექტორის განვითარებისა და უკეთესად ორგანიზებისთვის.

¹⁶ ესტონეთის მოსახლეობა – 1,327,082; საქართველოს მოსახლეობა – 3,984,488 (Worldometer: Live, Worldometer – ის ვებგვერდი)

¹⁷ ესტონეთი თავისი ისტორიის დიდი ნაწილის განმავლობაში დომინირებული იყო უცხო ძალების მიერ. 1940 წელს კი შეუერთდა საბჭოთა კავშირს, როგორც მისი ერთ-ერთი შემადგენელი რესპუბლიკა. ესტონეთი საბჭოთა კავშირის წევრი 1991 წლამდე იყო, სანამ სხვა ბალტიისპირეთის ქვეყნებთან ერთად დამოუკიდებლობა არ გამოაცხადა (ესტონეთი, Britannica, Britannica – ს ვებგვერდი); დამოუკიდებელი საქართველო არსებობდა 1918-1921 წლებში, შემდეგ კი, შეუერთდა საბჭოთა კავშირს. 1936 წელს საქართველო გახდა და წარმოადგენდა საბჭოთა კავშირის შემადგენელ რესპუბლიკას მის დაშლამდე. ...როგორც ერთ-ერთი ყველაზე დამოუკიდებლობის იდეით მოაზროვნე რესპუბლიკა, საქართველომ სუვერენიტეტი 1989 წლის 19 ნოემბერს, ხოლო დამოუკიდებლობა 1991 წლის 9 აპრილს გამოაცხადა (საქართველო, Britannica, Britannica – ს ვებგვერდი)

¹⁸ ესტონეთის მშპ ერთ სულ მოსახლეზე 2003 – 7,206.17 ამერიკული დოლარი (Data Commons ვებგვერდი)

¹⁹ ევროკავშირის წევრი ქვეყანა: 2004 წლის 1 მაისიდან (ევროკავშირის ვებგვერდი)

²⁰ საქართველოს მშპ ერთ სულ მოსახლეზე 2019 – 4,697.70 ამერიკული დოლარი (მსოფლიო ბანკის ვებგვერდი)

მთავარი მიგნებები

პირველი საკვლევითი კითხვა მოიხრებდა საქართველოს კულტურული და შემოქმედებითი სექტორის შეფასებას და მისი განვითარების მთავარი გამოწვევების გამოვლენას. ნაშრომი იწყება ევროკავშირსა და საქართველოს შორის ურთიერთობის განხილვით, რაც განვითარდა და გაძლიერდა თანამშრომლობის დაწყების შემდეგ 1991-1992 წლებში. შესაბამისად, ხელშეწყობისა და დაფინანსების შესაძლებლობები სექტორში გამრავლდა და მოიცავს აღმოსავლეთ პარტნიორობის კულტურის პროგრამებს, შემოქმედებითი ევროპის პროგრამას და ა.შ. აღმოსავლეთ პარტნიორობის შეთანხმების ფარგლებში 2015-2018 წლის ფარგლებში ჩატარებულმა ევროკავშირის კულტურის პროგრამამ მრავალმხრივი კონსულტაციებისა და სხვადასხვა მიმართულებით ჩატარებული ექსპერტიზის წყალობით ახალი მნიშვნელოვანი ცოდნა შემოიტანა ქვეყანაში, თუმცა, გამოვლინდა გარკვეული სუსტი მხარეებიც. კვლევის ფარგლებში გამოიკვეთა პროგრამის მთავარი პირდაპირი და ირიბი დადებითი გავლენები. პირდაპირი გავლენები მოიცავს შემდეგს: 2015 წლის აღმოსავლეთ პარტნიორობის ფორუმის საშუალებით ცნობიერების ამაღლება საზოგადოების სხვადასხვა დონეზე; ანგარიშები კონკრეტულ კულტურულ და შემოქმედებით ინდუსტრიებზე (მაგ. საშემსრულებლო ხელოვნება იულია პოპოვიჩის დოკუმენტში) (Popovici, 2017); ანგარიში კულტურული და შემოქმედებითი სექტორის განვითარების საკითხებზე, (როგორცაა კრისტინა ფარინას საქართველოს კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიების განვითარების ანალიზი) (Farinha, 2017); ანგარიში მეფინგის საკითხებზე არამატერიალურ ელემენტებზე ფოკუსით (Ghildardi, 2017), ანგარიშები სტატისტიკებთან დაკავშირებით; UNESCO – ს კულტურა, როგორც განვითარების ინდიკატორი, რომელიც შეიმუშავა საქართველოს ეკონომიკურმა ჯგუფმა ISET პოლიტიკის ინსტიტუტთან თანამშრომლობით (შემუშავებულია 2017 წელს), ა.შ. დამატებით, პროგრამას ქონდა ირიბი შედეგები, როგორცაა: კულტურის სტრატეგია 2025 ის შემუშავება; შემოქმედებითი საქართველოს დაარსება, და სხვ.

ქართული სისტემის კულტურული და შემოქმედებითი სექტორის გამოწვევები უნდა განვიხილოთ ზემოთხსენებული ინფორმაციის გათვალისწინებით. პროგრამის ფარგლებში შემუშავებული ანგარიშები ძალიან მნიშვნელოვანია სექტორის კონკრეტული სფეროებისთვის, როგორცაა საშემსრულებლო ხელოვნება ან რენჯის სექტორი. გამომდინარე აქედან, ისინი არ უზრუნველყოფენ სრულ და დასრულებულ ინფორმაციას მთლიან სისტემასთან დაკავშირებით. დამატებით, აღნიშნული დოკუმენტები არის უფრო ზოგადი და არ ითვალისწინებს ადგილობრივ სიტუაციას. ეს პრობლემა გამოწვეულია დოკუმენტების შემუშავების პროცესში ადგილობრივი პროფესიონალების ჩართულობის ნაკლებობით. ამასთანავე, 2025 წლის კულტურის სტრატეგიის დოკუმენტი, რომელიც შემუშავდა UNESCO – ს 2005 წლის კონვენციის საფუძველზე, არ არის სწორად სტრუქტურირებული და არც მისი სათანადოდ განხორციელება ხდება. აუცილებელია, რომ თითოეულ კულტურულ და შემოქმედებით ინდუსტრიის სფეროს ქონდეს თავისი სტრატეგია. ექსპერტთა უმრავლესობის თანახმად, 2025 წლის კულტურის სტრატეგიის განხორციელება არ ხდება მისი მიზნებისა და ამოცანების შესაბამისად.

შემდეგი მნიშვნელოვანი პრობლემა არის სტატისტიკა. მიუხედავად იმისა, რომ შემუშავდა რამდენიმე დოკუმენტი სტატისტიკური მონაცემების უზრუნველსაყოფად, ისინი ფრაგმენტირებულია და სრულ სურათს არ იძლევა. ამ კუთხით, ქართული ეკონომიკის ჯგუფი ISET პოლიტიკის ინსტიტუტთან თანამშრომლობით შემუშავებულ ანგარიშში ასახელებს კონკრეტულ რიცხვს: „გაზომვადი/დათვლადი შემოქმედებითი ინდუსტრიები – 11-დან 7...“, რაც კარგად ასახავს სიტუაციას. დამატებით, ტარდება სხვადასხვა აქტივობები, რომელიც შესაძლებელია მოვიხროთ, როგორც ქვეყნის შემოქმედებითი ეკონომიკის ნაწილი. თუმცა, მათი დათვლა არ ხდება და, შესაბამისად, შეუძლებელია ზუსტი და სწორი მონაცემების შემუშავება იმ შემთხვევაში, თუ გვსურს კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიების პირდაპირი და ირიბი გავლენების შეფასება.

ასევე, გამოიკვეთა სხვადასხვა სექტორებისთვის პრიორიტეტების მინიჭების შემთხვევები სახელმწიფოს მხრიდან დაფინანსების კუთხით კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიების განვითარებასთან დაკავშირებით. როგორც ჩანს, შემოქმედებითი ეკონომიკის სფერო არ არის პრიორიტეტული მთავრობისთვის, რაც ისახება შემდეგ ნეგატიურ შედეგებში: პოლიტიკის დოკუმენტების ნაწილობრივ ან საერთოდ განუხორციელებლობა; ასევე, კულტურული პროფესიონალების რეკომენდაციების გაუთვალისწინებლობა პოლიტიკის ისეთ მნიშვნელოვან დოკუმენტებთან დაკავშირებით, როგორცაა 2025 წლის კულტურის სტრატეგია, UNESCO – ს 2005 წლის კონვენციის იმპლემენტაციის/ განხორციელების საკითხები; კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიების სექტორის კომპეტე-

ნტური პროფესიონალების ან პროფესიონალთა ჯგუფის არ არსებობა სამინისტროებში ისეთ საკითხებზე სამუშაოდ, როგორცაა UNESCO – ს პერიოდული ანგარიშების მომზადება; მწირი დაფინანსება სექტორის განვითარებისთვის, შემოქმედებითი საქართველოსა და შემოქმედებითი ევროპის პროგრამის თანადაფინანსების სქემის ჩათვლით; “ანარმოე საქართველოს” პროგრამების ფარგლებში მხოლოდ გარკვეული ინდუსტრიების პრიორიტეზება, როგორცაა მოდა და ფილმი.

ამასთანავე, პრობლემა მდგომარეობს იმაში, რომ კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიების წარმომადგენლებს არ აქვთ ინფორმაცია და შესაბამისად, აღქმა ეკონომიკისა და კულტურის სისტემებს შორის ურთიერთობის შესახებ. მათთვის ხელოვნებისა და კულტურის კომერციალიზაცია მიუღებელია, რაც გამოწვეულია ცნობიერების ნაკლებობისა და პოსტ-საბჭოური აზროვნების გამო.

შემდეგი საკითხი არის კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიების ესტონური მოდელის განხილვა, რომელიც ეხება ესტონური მოდელის განვითარების ფაზებს. ესტონელი ექსპერტები აღნიშნავენ, რომ სექტორის მიმართ გამოწვევები საწყის ეტაპზე მეტ-ნაკლებად მსგავსია ხოლმე ყველა ქვეყნისთვის. განხილვის შედეგად დადგინდა, რომ პოლიტიკა საჭიროებდა ადაპტაციას კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიების სექტორის შემდეგი მახასიათებლების შესაბამისად: შემოქმედებითი ბიზნესების მცირე ზომა, ინდივიდუალიზმი, ფრაგმენტაცია, პროექტებზე დაფუძნებული მუშაობის სტილი და ანაზღაურება, ა.შ. შესაბამისად, მნიშვნელოვანია პოლიტიკის ცვლილება და ადაპტაცია 21-ე საუკუნის სამსახურებისთვის (ინტერვიუ რაგნარ სიილთან).

ესტონური სისტემის განვითარების გზას თუ უფრო დეტალურად მივყავით, პირველ ნაბიჯს წარმოადგენდა ცნობიერების ამაღლება კულტურული და სამეწარმეო ურთიერთობების შესახებ, მისი მნიშვნელობისა და ტერმინოლოგიის შემეცნების ჩათვლით. პირველი სამიზნე ჯგუფი იყო შემოქმედებითი საზოგადოება, რათა მათ ინფორმაცია მიეღოთ შემოქმედებითი მეწარმეობის შესახებ. ამაზე მნიშვნელოვან სამიზნე ჯგუფს კი შეადგენდნენ სტუდენტები და უნივერსიტეტები. ცნობიერების ამაღლების აქტივობები მოიცავდა თეატრალურ დადგმას შემოქმედებითი მეწარმეობის სხვადასხვა საკითხთან დაკავშირებით, მათ უდიდეს გამოწვევებზე, გუნდების შეკვრაზე, ადგილის მოძებნაზე, გაყიდვების აუდიტორიის მოძებნაზე და ა.შ. აღნიშნულ აქტივობას ჰქონდა როგორც ინფორმაციული, ასევე, გასართობი ხასიათი სტუდენტებისა და ლექტორებისთვის. ამასთანავე, ცნობიერების ამაღლების აქტივობები ტარდებოდა პოლიტიკის შემქმნელი უწყებებისთვის, მთავრობისა და სხვადასხვა სამინისტროებისთვის. არსებობდა პროგრამები და სემინარები, სასწავლო ვიზიტები სამინისტროებისთვის და პარლამენტისთვის გადანყვეტილების მიღების პროცესების ხელშესაწყობად. ცნობიერების ამაღლების მსგავსი აქტივობები ტარდება რეგულარულად იმის გათვალისწინებით, რომ სხვადასხვა სამინისტროს წარმომადგენლები და პარლამენტარები იცვლებიან დროთა განმავლობაში. ასევე, მნიშვნელოვანია ცნობიერების ამაღლება ყველა რელევანტური უწყების დონეზე გამომდინარე იქიდან, რომ ერთი სპეციფიკური პოლიტიკა არ არსებობს კულტურული და შემოქმედებითი სექტორისთვის, რადგან ის უფრო მეტად ჰორიზონტალურია და სხვადასხვა პოლიტიკის დოკუმენტების ნაწილია, როგორცაა მაგალითად კულტურის პოლიტიკა, სამეწარმეო პოლიტიკა, ინოვაციის პოლიტიკა და სხვ.

ცნობიერების ამაღლების საკითხებთან ერთად, ერთ-ერთი პირველი აქტივობა იყო საწყისი წერილის და სექტორის განსაზღვრა, ე.წ. მეფინგის აქტივობების ჩატარება, რაც შესაძლებლობას იძლეოდა სრული სტატისტიკური მონაცემების მისაღებად ესტონური კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიების კლასიფიკაციისთვის. ამგვარი მიდგომა ასახავს დიდი ბრიტანეთის მოდელს. მეფინგის დოკუმენტის შემუშავებაში მონაწილეობა მიიღეს სხვადასხვა კვლევითმა ინსტიტუტებმა, რომელსაც, ასევე, საფუძვლად უდევს სხვადასხვა მონაცემთა ბაზები. მეფინგის აქტივობა ტარდება ყოველ ოთხ წელიწადში ერთხელ, რათა მონაცემები რეგულარულად განახლებული იყოს.

ზემოთხსენებულ აქტივობებთან ერთად, ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ნაბიჯი კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიების სექტორთან დაკავშირებულ საკითხებზე მუშაობის დაწყებისთვის იყო კულტურის სამინისტროში დეპარტამენტის დაარსება კონკრეტულად შემოქმედებითი ინდუსტრიების მიმართულებით. მსგავსი დეპარტამენტის შექმნამ ხელი შეუწყო და გაამარტივა სხვადასხვა მინისტრებისა და სამთავრობო უწყებების მრგვალ მაგიდასთან შეკრება, კულტურული და შემოქმედებითი სექტორის განვითარებასთან დაკავშირებით მათი საერთო დისკუსიაში ჩართვა. სხვადასხვა სამინისტროებს შორის თანამშრომლობა ერთ-ერთი მთავარი პირობაა დაგეგმილი აქტივობების წარმატებით განხორციელებისთვის. ეს კი შესაძლებელი გახდა შუამავალი აგენტის – “ანარმოე ესტონეთის” ძალისხმევით. ინიციატივა წამოვიდა კულტურის სამინისტროსგან, “ანარმოე ესტონეთს” კი

შეტყობინების ინტერპრეტაციის როლი ერგო. ამასთანავე, უმნიშვნელოვანესია კულტურის მინისტრის ხელშეწყობა კომუნიკაციის პროცესისა და სფეროსთან დაკავშირებული აქტივობების წარმატებით განხორციელებისთვის. შესაბამისად, მთავრობის წარმომადგენლების კეთილი ნება და მათი წვლილი თითოეული სამომავლო ნაბიჯის გადასადგმელად, გადამწყვეტია.

მომდევნო საკითხია განვითარების ცენტრის სისტემის შექმნა, რომელიც მჭიდროდ დაკავშირებულია ესტონეთთან და არ არსებობს ბევრ ევროკავშირის წევრ ქვეყანაში (ინტერვიუ ევა ლიმეტთან). თითქმის ყველა ქვე-სექტორს აქვს თავისი განვითარების ინსტიტუტები. განვითარების ცენტრის პროგრამა დაიწყო 2009 წელს და დღესდღეობითაც წარმატებით მუშაობს. ცენტრები გავს საბჭოთა კავშირის დროს არსებულ ასოციაციებსა და გაერთიანებებს. თუმცა, ცენტრებს განსხვავებული სტრუქტურები აქვთ. ისინი აერთიანებენ კონკრეტული სექტორის სხვადასხვა დაინტერესებულ მხარეებს და მუშაობენ ბიზნესისა და ექსპორტის განვითარებაზე: „ისინი ზრუნავენ სექტორის პროფესიულ განვითარებაზე, ხელს უწყობენ მას, ორგანიზებას უკეთებენ ტრენინგებს, კლასტერულ აქტივობებს, წერენ ანგარიშებს, ეწევიან სერვისის განვითარების საქმიანობას... ჩვენ მათთან ვთანამშრომლობთ შემოქმედებითი ინდუსტრიების განვითარების საკითხებზე“ [ინტერვიუ რაგნარ სილთან]. განვითარების ცენტრები წარმოადგენენ მთავარ საკონტაქტო პუნქტებს მთავრობისა და სხვა ორგანიზაციებს შორის კონკრეტულ სექტორთან დაკავშირებულ საკითხებზე. შესაბამისად, მიიჩნევა, რომ განვითარების ცენტრი არის ერთგვარი სამუშაო ჯგუფების ერთად თავმოყრის ადგილი, რომელიც მუშაობს თითოეულ სფეროზე ცალკე და შედგება სექტორში მოღვაწე მნიშვნელოვანი ორგანიზაციებისგან. კონკრეტული სექტორის კომპეტენციის ცენტრების დაარსების პროცესი ასე გამოიყურებოდა: „საჭირო იყო პარტნიორებისა და ორგანიზაციების არსებობა, რომლებიც დააგროვებდნენ ყველა ამ ცოდნას, რაც მივიღეთ განვითარების პროგრამების ან საერთაშორისო თანამშრომლობის ფარგლებში“ [ინტერვიუ ანუ-მააია პალოკთან]. ისინი იწყებდნენ მათი მთავარი მიზნების შესწავლითა და ახალი კომპეტენციების განვითარების კუთხით საჭიროებების შეფასებით, რაც მათ შორის, მოიცავდა რესურსებს, ადამიანური რესურსების ჩათვლით, სხვადასხვა ქსელთან ხელმისაწვდომობას, საერთაშორისო თანამშრომლობას და სხვ. [ინტერვიუ ანუ-მააია პალოკთან]. შესაბამისად, მათ დაიწყეს თანამშრომლობა არსებულ კომპეტენციის ცენტრებთან, ხოლო ახალი კომპეტენციის ცენტრები ჩამოყალიბდა იმ სფეროებში, სადაც ის არ არსებობდა. მაგალითად, თამაშების ინდუსტრიაში ახალი ორგანიზაცია დაარსდა [ინტერვიუ ანუ-მააია პალოკთან]. შედეგად, ამჟამად არსებობს ინკუბატორები, კომპეტენციის ცენტრები, რეგიონალური განვითარების ცენტრები – და ყველა მათგანს აქვს სხვადასხვა ფუნქცია.

დასკვნა

კვლევის ერთ-ერთი დასკვნის სახით, ხაზი უნდა გაესვას ქართული კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიების სისტემის გარკვეული მახასიათებლებს. სექტორის არასრულყოფილი განვითარების მთავარი მიზეზი არის ის ფაქტი, რომ სექტორი საქართველოს მთავრობისთვის არ არის პრიორიტეტული. ქვეყანაში არ არსებობს პოლიტიკური სურვილი კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიების აღიარების და, შესაბამისად, არ არსებობს მის შესახებ ცოდნა/ცნობიერება, არც გაგების სურვილი. შედეგად, მთავრობა არ ითვალისწინებს სფეროს ექსპერტების რეკომენდაციებს პოლიტიკის საკითხებთან დაკავშირებით და მეტიც, პოლიტიკის დოკუმენტებში განსაზღვრული ზომების მიღება არ ხდება საჭირო/სწორი მეთოდით. აღნიშნული საკითხი შეიძლება განვიხილოთ, როგორც ერთ-ერთი ‘შეუსაბამობა’ (‘misfit’), რაც ქართული პოლიტიკისა და პროცესების ევროკავშირთან დაახლოებას უშლის ხელს, ხოლო ამ კვლევის მიზნებისთვის სახეზეა კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიების წარმატებულ ესტონურ მოდელთან და მის სტანდარტებთან შეუსაბამობა. თუმცა, ასევე, გამოიკვეთა სხვა მნიშვნელოვანი საკითხები/‘შეუსაბამობები’ (‘misfits’), რომელიც ხელს უშლის სექტორის განვითარებას და გამომდინარეობს თავად კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიების წარმომადგენლებისგან: ეს არის სეგმენტი, რომელსაც არ სურთ გაზრდა, თანამშრომლობა და უბრალოდ, ბიზნეს აქტივობაში ჩაბმა. შესაბამისად, სექტორის ეს მახასიათებელი, თავის მხრივ, ქმნის დიდ გამოწვევას. პოლიტიკის განხორციელებასთან დაკავშირებული საკითხები მნიშვნელოვანია, თუმცა, არ წარმოადგენს ერთადერთ პრობლემას.

მეორე მხრივ, ესტონური მოდელის შესწავლისას, გამოვლინდა მისი კავშირი ‘ზრდის მოდელთან’ (Growth Model), რომელიც მოცემულია ამ კვლევის თეორიული ჩარჩოს ნაწილში და ეფუძნება ფოტოსისა და კუნიგჰემის 2008 წლის ნაშრომს. ზრდის მოდელი მოიაზრებს, რომ კულტურულ და შემოქმედე-

ბით სექტორს დადებითი გავლენა აქვს ქვეყნის ეკონომიკაზე, რაც ესტონელი ექსპერტების ინტერვიუს და მათ მიერ მოწოდებული სტატისტიკური მონაცემების ანალიზის შედეგად დადასტურდა. ამასთანავე, ზრდის მოდელი შემოქმედებით ინდუსტრიებს მიიჩნევს როგორც 'სპეციალურ სექტორს' (Potts, Cunningham, 2008). „მოდელი 3, შესაბამისად, განიხილავს, რომ შემოქმედებითი ინდუსტრიები კარგია ეკონომიკისთვის, რადგან ისინი აგენერირებენ ახალ იდეებს, რაც იწვევს ეკონომიკურ ზრდას“ [Potts, Cunningham, 2008]. ამგვარად, იმ შემთხვევაში, თუ ქართული კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიების სისტემა ცვლილებას განიცდის ესტონური სექტორის განვითარების მოდელის მიხედვით, მისი კონტრიბუცია ქვეყნის ეკონომიკაში გაიზრდება. დამატებით, 'გადაღვრის ეფექტებიც' (Spillover effects) მოიმატებს. თანამშრომლობის ქსელისა და საერთაშორისი ურთიერთობების შედეგად, ცოდნისა და ინდუსტრიის 'გადაღვრის ეფექტები' (Spillover effects) გაძლიერდება. თუმცა, დადებითი ეფექტი უმეტესწილად დამოკიდებულია ქართული მხარის მიერ განხორციელებულ შესაბამის ადაპტაციურ ზომებზე.

საბოლოოდ, ესტონური მოდელის ადაპტაცია გააძლიერებს საქართველოსა და ევროკავშირს შორის ურთიერთობებს, შესაბამისად, ხელს შეუწყობს ქვეყნის ევროპეიზაციის პროცესს. კვლევა ნათელს ჰფენს, რომ ევროკავშირი იყენებს სოციალიზაციის პირდაპირ მექანიზმს თავისი აღმოსავლეთ პარტნიორობის კულტურული პროგრამების საშუალებით. საქართველოს დარწმუნებისთვის, რომ კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიების სექტორი მნიშვნელოვანია, ევროკავშირი უზრუნველყოფს სპეციფიკურ პროგრამებს, რომლებიც მნიშვნელოვნად ეხმარება ქართულ კულტურულ და შემოქმედებით სექტორს განვითარებაში. და შიმელფენიგის (2012) მიხედვით, სოციალიზაციის მექანიზმი მუშაობს უკეთესად „...მაშინ, როდესაც გარე აქტორები ახალ და არამდგრად გარემოში არიან...“ – ეს მდგომარეობა ნაცნობია საქართველოსთვის კულტურული პროგრამა II – ის განხორციელებამდე 2015-2018 წლებში. თუმცა, ევროპეიზაციის პროცესი შემოქმედებითი ინდუსტრიების სფეროში ისევე ფრაგმენტულია, როგორც თავად სექტორი.

ამასთანავე, ევროპეიზაცია „...საჭიროებს გარკვეულ ცვლილებებს წევრი ქვეყნების საშინაო დონეზე ისე, რომ სახელმწიფოებს შეეძლოთ ევროკავშირის ნორმებთან, წესებთან და პროცედურებთან თანხვედრაში ყოფნა“ [Risse et al., 2001]. შემდეგ 'თანხმობის კრიტერიუმის' („Goodness of fit“) კონცეფცია, რომელიც ზომავს ევროკავშირისა და წევრი სახელმწიფოების პოლიტიკებს შორის თანხვედრას, განიხილავს, რომ „რაც უფრო ნაკლებია თანხვედრა ევროპულსა და საშინაო პროცესებს, პოლიტიკასა და ინსტიტუტებს შორის, მით უფრო მეტია ადაპტაციური ზეწოლა“ [Börzel, Risse, 2003]. როგორც კვლევის ფარგლებში გამოვლინდა, ესტონურ და ქართულ კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიების მოდელს შორის არის გარკვეული 'შუსაბამობები' ('misfits'). შესაბამისად, ევროკავშირისა და კონკრეტულად ესტონეთის მიერ სექტორის მხარდაჭერა ძალიან მნიშვნელოვანია. განსაკუთრებით კი მაშინ, როცა შემოქმედებითი სექტორი ევროკავშირისა და UNESCO – ს ღირებულებებს შორის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ადგილს იკავებს და, ასევე, მოიაზრება გაეროს მდგრადი განვითარების თითქმის ყველა მიზნის ქვეშ.

ევა ლიმეტის თანახმად, სექტორის ფარგლებში თანამშრომლობა ევროპეიზაციის პროცესის ერთ-ერთი მამოძრავებელი ძალაა: „გამომდინარე იქიდან, რომ საქართველო არის ეგრეთ წოდებული მეგობარი ქვეყანა ესტონეთისთვის, ჩვენ მოხარული ვართ, რომ დავეხმაროთ მას ევროპული სტანდარტების მიღწევაში და, საბოლოოდ, ევროკავშირის წევრი ქვეყნის სტატუსის მიღებაში. როგორც ჩვენ გავაკეთეთ ადრე და ვიცით, ახლა დროა, რომ ხელი შევიწყოთ ამ პროცესში“ [ინტერვიუ ევა ლიმეტთან]. იმ შემთხვევაში, თუ გარკვეული ზომები იქნება მიღებული ევროპულსა და საშინაო პროცესებს, პოლიტიკასა და ინსტიტუტებს შორის თანხვედრის გასაძლიერებლად (Börzel, Risse, 2003), შესაძლებლობები გაიზრდება საქართველოსთვის და ზემოთ მოცემული რეკომენდაციები დაეხმარება ქვეყანას, რომ შემოქმედებითი ეკონომიკის – კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიების სექტორის განვითარების საშუალებით სტანდარტების ევროპულ დონეზე განიცადოს ცვლილებები. შესაბამისად, აღნიშნული პროცესი მიმართულია ევროპეიზაციისკენ – ევროკავშირთან ურთიერთობების გაღრმავებისკენ.

რეკომენდაციები

მესამე საკვლევ კითხვაზე პასუხის გადსცემად და, შესაბამისად, კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიების ესტონური მოდელის ქართულ სისტემაზე ადაპტაციის მიზნებისთვის საჭიროა რეკომენ-

ნდაციების ჩამოყალიბება. როგორც გამოჩნდა, ქართულ სისტემას აკლია სტრუქტურა და მთავრობის ან ცალკეული ორგანიზაციების მიერ მიღებული ზომები, ევროკავშირის პროგრამების ფარგლებში განხორციელებული აქტივობები არის ფრაგმენტული. სწორედ, მოცემული ფაქტორიდან გამომდინარეობს ამ კვლევის ფარგლებში შემუშავებული რეკომენდაციები, რაც მოიცავს შემდეგს:

- დაარსდეს სააგენტოთაშორისი თანამშრომლობის კომიტეტი, რომელიც კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიების განვითარების საკითხებზე იმუშავებს და რეგულარულად ჩაატარებს სამუშაო შეხვედრებს სექტორთან დაკავშირებით. აღნიშნული კომიტეტი აქტიურად უნდა თანამშრომლობდეს და ჩართული იყოს სპეციფიკური სექტორის არასამთავრობო ორგანიზაციებთან, შემოქმედებით ბიზნესებთან, შემოქმედებით მცირე მეწარმეებთან, სფეროს სხვადასხვა პროფესიონალთან და სხვ.;

- რეგულარულად ჩატარდეს ცნობიერების ამაღლების აქტივობები სამთავრობო დონეზე, რომელიც მოიცავს პროგრამებსა და სემინარებს კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიების სფეროს არასამთავრობო სექტორის წარმომადგენელი ორგანიზაციებისთვის, ასევე, სხვადასხვა სამინისტროებისა და პარლამენტისთვის. აღნიშნული ხელს შეუწყობს ქვეყნის ეკონომიკაში შემოქმედებითი ეკონომიკის – კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიების როლისა და მათი მნიშვნელობის შესახებ ცნობიერების გაზრდას;

- ადგილობრივი კულტურის სფეროს პროფესიონალების ჩართვა კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიების პოლიტიკის შემუშავების და განხორციელების პროცესში;

- ცნობიერების ამაღლებისკენ მიმართული აქტივობების ხელშეწყობა ისეთი მთავარი სამიზნე ჯგუფისთვის, როგორცაა სტუდენტები და უნივერსიტეტები. მათთვის სხვადასხვა აქტივობების დაგეგმვა, როგორცაა ინფორმაციული სემინარები სფეროს შესაბამისი ორგანიზაციების მიერ, თეატრალური წარმოდგენები შემოქმედებით მეწარმეობაზე და სხვ. აღსანიშნავია, რომ თბილისის სახელმწიფო სამხატვრო აკადემიისთვის ბრიტანეთის საბჭოსთან თანამშრომლობით შემოქმედებითი საქართველოს მიერ შემუშავდა სამეწარმეო კურსები საბაკალავრო და სამაგისტრო დონეებზე, თუმცა, სამეწარმეო უნარების მნიშვნელობაზე ცნობიერების ამაღლების პროცესი სტუდენტებსა და ლექტორებს შორის მაინც არ არის საკმარისად ხელშეწყობილი;

- საბაზისო სტატისტიკური მონაცემთა ბაზის შექმნის ხელშეწყობა კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიების ყველა სექტორისთვის და ქვე-სექტორისთვის საქართველოს შემოქმედებითი ინდუსტრიების კლასიფიკაციის შესაბამისად, სექტორის 'გადაღვრის ეფექტების' (Spillover effects) გათვალისწინებით. აღსანიშნავია, რომ გარკვეული ნაბიჯები გადაიდგა შემოქმედებითი საქართველოს მიერ კულტურული მრავალფეროვნების საერთაშორისო ფონდის (IFCD) დაფინანსებული პროექტის ფარგლებში "Creative Twist";

- სექტორის ჩართულობის უზრუნველყოფა სხვადასხვა სამინისტროების განვითარების პოლიტიკაში კულტურულ და შემოქმედებით ინდუსტრიებთან დაკავშირებულ საკითხებზე თანამშრომლობისა და ერთობლივი დაგეგმვის ხელშეწყობისთვის;

- სხვადასხვა სამინისტროებისა და სახელმწიფო უწყებების მიერ გრანტების გადამისამართება და გამოყოფა ორგანიზაციებისთვის, რომლებსაც სურთ სექტორის განვითარების მიზნით პროექტების განხორციელება, როგორცაა ინკუბაცია, სამეწარმეო უნარების ტრენინგი, ექსპორტის ხელშეწყობა და ა.შ.;

- თითოეული სექტორის მნიშვნელოვანი ორგანიზაციების ხელშეწყობა სპეციფიკური სექტორის კომპეტენციის/განვითარების ცენტრების დაარსებისთვის (იმ შემთხვევაში, თუ სამინისტროების ან სხვა შესაბამისი უწყებების მიერ თანხა გამოიყოფა კულტურული და შემოქმედებითი ინდუსტრიების განვითარების პროექტებისთვის, მსგავსი ცენტრების დაარსების მოტივაციაც გაიზრდება);

- დარგში არსებული ორგანიზაციების ხელშეწყობა, რომ მოიპოვონ საერთაშორისო დაფინანსება ევროკავშირისა და იუნესკოს მიერ გამოცხადებულ საერთაშორისო კონკურსებზე პროექტის იდეის შეთავაზებით;

- სექტორთა შორის თანამშრომლობის გაძლიერება სხვადასხვა სფეროს წარმომადგენლებისთვის საერთო პლატფორმის შექმნით (შესაძლებელია კვლავ სტუდენტების სამიზნე ჯგუფით დაწყება). მაგალითად, ვორკშოფები, რომლებიც მოიაზრებს საერთო ბიზნეს იდეის განვითარებას მენტორის ზედამხედველობით, პროფესიული ქსელის გაძლიერებისთვის სხვადასხვა ბიზნეს სექტორს შორის.

შეჯამების სახით უნდა ითქვას, რომ ისეთ საკითხებთან მუშაობისას, რომლებიც ეხება კულტურული და შემოქმედებითი სექტორის განვითარებას საჭიროა ჰოლისტური მიდგომა, რათა შეივსოს ის აშკარა 'შეუსაბამობები' ('misfits'), რაც ქართულ სისტემას განვითარების საშუალებას უზღუდავს.

გამოყენებული ლიტერატურა

- Association Agreement, Articles 1, 362, 365, Official Journal of the European Union, L 261, Volume 57, 2014.
- Börzel, T., Risse, T., Conceptualizing the Domestic Impact of Europe, The Politics of Europeanisation, Oxford, 2003.
- British Council, EU-Eastern Partnership Culture and Creativity Programme. Available at <https://www.britishcouncil.ge/en/programmes/arts/eu-eap-culture-and-creativity>
- Creative Europe, About. Available at https://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/about_en
- Creative Georgia, About us – our team. Available at <http://creativegeorgia.ge/About/chveni-gundi.aspx>
- Data Commons, Estonia. Overview. Available at <https://datacommons.org/place/country/EST>
- David Parrish, About David Parrish. Available at <https://www.davidparrish.com/david-parrish-2/>
- DCMS, About us. Available at <https://www.gov.uk/government/organisations/department-for-digital-culture-media-sport/about>
- DCMS, What the Department for Digital, Culture, Media & Sport does. Available at [https://www.gov.uk/government/organisations/department-for-digital-culture-media-sport#:~:text=The%20Department%20for%20Digital%2C%20Culture%2C%20Media%20%26%20Sport%20\(DCMS,a%20fantastic%20place%20to%20visit](https://www.gov.uk/government/organisations/department-for-digital-culture-media-sport#:~:text=The%20Department%20for%20Digital%2C%20Culture%2C%20Media%20%26%20Sport%20(DCMS,a%20fantastic%20place%20to%20visit)
- EU neighbours, Eastern Partnership Culture Programme. Available at <https://www.euneighbours.eu/en/east/stay-informed/projects/eastern-partnership-culture-programme>
- European Commission, Cultural and Creative Sectors. Available at <https://ec.europa.eu/culture/sectors/cultural-and-creative-sectors>
- European External Action Service (EEAS), Culture – Towards an EU strategy for International Cultural Relations, 2017. Available at https://eeas.europa.eu/topics/culture/18306/culture-towards-eu-strategy-international-cultural-relations_en
- European Union External Action Service, Eastern Partnership Initiative (EaP), 2016. Available at https://eeas.europa.eu/diplomatic-network/eastern-partnership/419/eastern-partnership_en
- Farinha, C., Developing Cultural and Creative Industries in Georgia, EU-EaP Culture and Creativity, 2017.
- Ghilardi, L., MAKING THE MOST OF CULTURAL AND CREATIVE RESOURCES, The Mapping and Strategy Building Handbook for Creative Towns and Regions, EU-EaP Culture and Creativity, 2017.
- Graziano, P. R., Vink, M. P., Europeanization: Concept, Theory, and Methods, Chapter 2, pp. 32-54, 2013.
- Howe, G. M., Georgia, Britannica. Available at <https://www.britannica.com/place/Georgia>
- John Howkins, About. Available at <https://johnhowkins.com/#biographylink>
- Köörna, A. A., Estonia, Britannica. Available at <https://www.britannica.com/place/Estonia>
- Ladrech, R. L., Europeanization of Domestic Politics and Institutions: The case of France, Journal of Common Market Studies, Basil Blackwell Ltd, Oxford, Cambridge, USA, 1994.
- Lassur, S., Tafel-Viia, K., Viia, A., Mapping creative industries in Estonia, Latvia and Lithuania, 2010.
- Loov Eesti, Creative Estonia. Available at <https://www.looveesti.ee/en/creative-estonia/>
- Ministry of Foreign Affairs of Georgia, Chronology of major events of EU-Georgia Cooperation, Available at <https://mfa.gov.ge/%E1%83%94%E1%83%95%E1%83%A0%E1%83%9D%E1%83%9E%E1%83%A3%E1%83%9A%E1%83%98-%E1%83%93%E1%83%90-%E1%83%94%E1%83%95%E1%83%A0%E1%83%9D-%E1%83%90%E1%83%A2%E1%83%9A%E1%83%90%E1%83%9C%E1%83%A2%E1%83%98%E1%83%99%E1%83%A3%E1%83%A0%E1%83%98-%E1%83%98%E1%83%9C%E1%83%A2%E1%83%94%E1%83%92%E1%83%A0%E1%83%90%E1%83%AA%E1%83%98%E1%83%90/%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%A5%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%97%E1%83%95%E1%83%94%E1%83%9A%E1%83%9D-%E1%83%94%E1%83%95%E1%83%A0%E1%83%9D%E1%83%99%E1%83%90%E1%83%95%E1%83%A8%E1%83%98%E1%83%A0%E1%83%98.aspx>

- Ministry of Foreign Affairs of Georgia, EU-Georgia Association Agreement fully enters into force, 2016. Available at [https://mfa.gov.ge/News/EU-Georgia-Association-Agreement-fully-enters-into.aspx?CatID=5&lang=en-US#:~:text=The%20Association%20Agreement%20aims%20to,Free%20Trade%20Area%20\(DCFTA\).&text=This%20will%20facilitate%20Georgia's%20progressive%20integration%20with%20the%20EU%20single%20market](https://mfa.gov.ge/News/EU-Georgia-Association-Agreement-fully-enters-into.aspx?CatID=5&lang=en-US#:~:text=The%20Association%20Agreement%20aims%20to,Free%20Trade%20Area%20(DCFTA).&text=This%20will%20facilitate%20Georgia's%20progressive%20integration%20with%20the%20EU%20single%20market)
- Official Journal of the European Union, REGULATION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL establishing the Creative Europe programme (2021 to 2027), 2013. Available at <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32013R1295>
- Popovici, I., Developing performing Arts Sector in Georgia, EU-EaP Culture and Creativity, 2017.
- Potts, J.P., Cunningham, S. C., Four Models of the Creative Industries, International Journal of Cultural Policy, 2008.
- Radaelli, C. M., The Europeanization of Public Policy, The policy of Europeanization, pp. 27-56, 2003.
- Regional Monitoring and Capacity Building, "Eastern Partnership Culture Programme 2011-2014", 2014.
- Republic of Estonia Ministry of Culture, Creative Economy, 2020. Available at <https://www.kul.ee/en/arts-and-creative-economy/creative-economy>
- Republic of Estonia Ministry of Foreign Affairs, Creative Industries in Estonia, 2018. Available at <https://vm.ee/en/node/9875>
- Risse, T., Cowles, M. G., Caporaso, J., Europeanization and Domestic Change: Introduction, Chapter one, 2019.
- Schimmelfennig, F., EU external governance and Europeanisation beyond the EU, 2012.
- The World Bank, Georgia. Available at <https://datatopics.worldbank.org/world-development-indicators/>
- Tom Fleming Creative Consultancy (TFCC), Cultural and Creative Spillovers in Europe: Report on a preliminary evidence review, 2015.
- UNCTAD, About UNCTAD. Available at <https://unctad.org/about>
- UNESCO Diversity of Cultural Expressions, The IFCD and the United Nations SDGs. Available at <https://en.unesco.org/creativity/ifcd/what-is/sdgs#:~:text=The%20United%20Nations%202030%20Agenda,growth%20and%20fostering%20social%20inclusion>
- UNESCO Diversity of Cultural Expressions, What is the IFCD?. Available at <https://en.unesco.org/creativity/ifcd/what-is>
- UNESCO, Realising the growing potential of cultural and creative industries (CCI), periodic report Estonia, 2012. Available at <https://en.unesco.org/creativity/policy-monitoring-platform/realising-growing-potential>
- UNESCO, UNESCO in Brief – Mission and Mandate. Available at <https://en.unesco.org/about-us/introducing-unesco>
- Weber, K., Durate, T., CCI Policies on European Level, 2020.
- WIPO, Inside WIPO. Available at <https://www.wipo.int/about-wipo/en/#:~:text=WIPO%20is%20the%20global%20forum,Nations%2C%20with%20193%20member%20states.&text=Our%20mandate%2C%20governing%20bodies%20and,which%20established%20WIPO%20in%201967>
- WIPO, Paris Convention for the Protection of Industrial Property. Available at <https://www.wipo.int/treaties/en/ip/paris/#:~:text=The%20Paris%20Convention%2C%20adopted%20in,the%20repression%20of%20unfair%20competition>
- Worldometers, Population. Available at <https://www.worldometers.info/population/>
- WTO, Intellectual Property. Available at [https://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/trips_e.htm#:~:text=The%20WTO%20Agreement%20on%20Trade,on%20intellectual%20property%20\(IP\).&text=The%20Agreement%20is%20a%20legal,for%20a%20balanced%20IP%20system](https://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/trips_e.htm#:~:text=The%20WTO%20Agreement%20on%20Trade,on%20intellectual%20property%20(IP).&text=The%20Agreement%20is%20a%20legal,for%20a%20balanced%20IP%20system)